

**ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ՀԱՅԵՑՈՂԱԿԱՆ
ԼԻԱԶՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՆԿԱՏՄԱՄԲ
ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՀՄԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

ՏԻԳՐԱՆ ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ, ՍԱԹԻԿ ՂԻՄՈՅԱՆ

Վարչական մարմինների հայեցողական լիազորությունների իրականացման նկատմամբ դատական վերահսկողության սահմանների և վարչական մարմինների հայեցողական լիազորությունների ոչ իրավաչափորեն իրականացման վերաբերյալ դատարանի դիրքորոշման ձևակերպման առումով օրենսդրական և գործնական մակարդակներում առկա են որոշակի անհստակություններ և խնդիրներ:

Սույն հոդվածում տեսական աղբյուրների, միջազգային և հայրենական օրենսդրության, ինչպես նաև դատական պրակտիկայի ուսումնասիրության հիման վրա քննարկվում են վարչական մարմինների հայեցողական լիազորությունների իրականացման նկատմամբ դատական վերահսկողության արդի հիմնահարցերը, այդ թվում՝ դատարանների ու պետական այլ մարմինների գործառույթների պատշաճ տարանջատման և կրկնակի պատասխանատվության անթույլատրելիության սկզբունքի համատեքստում:

Հետազոտության արդյունքում հեղինակները ներկայացրել են մի շարք գիտագործնական եզրակացություններ, որոնք կարող են օգտակար լինել նաև օրենսդրության հետագա զարգացման և իրավակիրառ պրակտիկայի բարեփոխման համար:

Բանալի բառեր – *վարչարարություն, հայեցողական լիազորություն, դատական վերահսկողություն, կրկնակի պատասխանատվության անթույլատրելիություն, իշխանությունների տարանջատման սկզբունք, վարույթի վերսկսում*

Վարչական մարմինների հայեցողական լիազորությունների ինստիտուտը բխում է արդյունավետ վարչարարություն իրականացնելու հրամայականից, քանի որ վարչական մարմիններն իրենց գործառույթները լիարժեք ապահովելու համար պետք է ունենան նաև որոշակի ազատություն: Մինևույն ժամանակ, սակայն, նման ազատությունը չի կարող կրել բացարձակ բնույթ և կամայականությունը բացառելու նպատակով ենթակա է սահմանափակման:

Այս խնդրի լուծման ուղղությունների շրջանակում առավել տարածված է այն հայեցակարգը, ըստ որի՝ հայեցողական լիազորությունների իրականացումը սահմանափակված է ոչ միայն նշված լիազորությունների իրականացման իրավական հիմքերի առկայության ան-

հրաժեշտությամբ, այլև այն կոնկրետ նպատակներով, որոնց իրականացման համար հայեցողական լիազորությունները տրվել են¹: Դա պայմանավորված է այն իրողությամբ, որ վարչական մարմինների ողջ գործունեությունը «նպատակայնորեն որոշված է», և հայեցողական լիազորություններն իրականացվում են այն եղանակով, որը համատեղելի է այն նպատակին, որի համար տրամադրվել է գործողությունների ազատության ոլորտը: Այսինքն՝ վարչական մարմինը պարտավոր է իրականացնել օրենքի նպատակը: Ընդ որում, հայեցողական լիազորությունների իրականացման շրջանակին վերաբերող այս թեզը հայտնի է որպես «նպատակի քսսիոնա»²:

Հայեցողական լիազորությունների իրականացման իրավաչափության որոշման նմանօրինակ չափանիշներ սահմանված են նաև Եվրոպայի խորհրդի «Վարչական մարմինների կողմից հայեցողական լիազորությունների իրականացման վերաբերյալ» թիվ R (80) 2 առաջարկություններում, որտեղ տրված են հայեցողական լիազորությունների սահմանումն ու շրջանակը, այն հիմնական սկզբունքները, որոնք վարչական մարմինը պետք է հաշվի առնի հայեցողական լիազորություններ իրականացնելիս, դրանց իրականացման ընթացակարգը և վերահսկողությունը³:

Հայրենական օրենսդրությամբ վարչական մարմինների հայեցողական լիազորությունների և դրանց իրականացման սահմանների վերաբերյալ կարգավորումները նախատեսված են «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» օրենքով⁴, որի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հայեցողական լիազորությունը վարչական մարմինն վերապահված իրավունքն է՝ ընտրելու մի քանի հնարավոր իրավաչափ լուծումներից մեկը, իսկ նույն հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ հայեցողական լիազորություն իրականացնելիս վարչական մարմինը պարտավոր է առաջնորդվել մարդու և քաղաքացու՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության անհրաժեշտությամբ, նրանց իրավահավասարության, վարչարարության իրականացման համաչափության և կամայականության արգելքի սկզբունքներով, ինչպես նաև հետապնդել օրենքով կանխորոշված այլ նպատակներ:

¹ Տե՛ս **Jerzy Parchomiuk**, Abuse of Discretionary Powers in Administrative Law Evolution of the Judicial Review Models: from “Administrative Morality” to the Principle of Proportionality, The John Paul II Catholic University. (հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ https://journals.muni.cz/cpvp/article/viewFile/8944/9263_15.11.2021 թ.):

² Նույն տեղում:

³ Տե՛ս European Council, Recommendation No. R (80) 2 concerning the exercise of discretionary powers by administrative authorities (հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?Objectid=09000016804f22ae, 15.11.2021 թվականի դրությամբ):

⁴ Ընդունվել է 18.02.2004 թ.: Ուժի մեջ է մտել 31.12.2004 թ.: Տե՛ս ՀՀՊՏ 2004.03.31/18(317), հոդ. 413:

Հարկ է նշել, որ վարչական մարմինների հայեցողության հետ կապված հարցերը բազմիցս ուշադրության են արժանացել Վճռաբեկ դատարանի կողմից: Այսպես, Վճռաբեկ դատարանը, անդրադառնալով «հայեցողություն» հասկացության բովանդակության բացահայտմանը, նշել է. ««Հայեցողությունը» թույլատրելի իրավաչափ վարքագծի ընտրության կամ դրսևորման հնարավորությունն է: Որպես ուղենիշ հիմք ընդունելով իրավունքի գերակայության սկզբունքը, մարդու և քաղաքացու՝ Սահմանադրությամբ ամրագրված իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության գաղափարը Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ «հայեցողություն» եզրույթի ներքո պետք է նկատի ունենալ նպատակահարմարության և օրինականության ողջամիտ հարաբերակցություն»⁵:

Մեկ այլ գործով Վճռաբեկ դատարանը, փաստելով, որ իրավական պետությունում պետաիշխանական լիազորություններով օժտված բոլոր սուբյեկտներին վերապահված հայեցողական լիազորությունները կարող են գործադրվել միայն իրավունքի սահմաններում, արձանագրել է հետևյալը.

«1) Հայեցողական լիազորությունը պետք է վարչական մարմնին վերապահված լինի օրենքով,

2) հայեցողական լիազորությունը հանգում է մի քանի լուծումներից մեկն ընտրելու և այն իրացնելու՝ վարչական մարմնի հնարավորությանը,

3) վարչական մարմնի կողմից ընտրվող և իրացվող բոլոր լուծումները պետք է լինեն իրավաչափ. վարչական մարմինը չի կարող ընտրել որևէ լուծում, որը դուրս է հայեցողական լիազորությունների՝ օրենքով սահմանված շրջանակներից և ուղղված չէ օրենքով հետապնդվող նպատակներին»⁶:

Հայեցողական լիազորությունների էությունը և իրականացման պայմանները անխուսափելի անհրաժեշտություն են դարձնում դրանց իրականացման իրավաչափության նկատմամբ արդյունավետ վերահսկողություն ապահովելը: Այսպես, Եվրոպայի խորհրդի «Վարչական մարմինների կողմից հայեցողական լիազորությունների իրականացման վերաբերյալ» թիվ R (80) 2 առաջարկություններում նշված է, որ հայեցողական լիազորությունների իրականացման ընթացքում կատարված գործողության օրինականությունը ենթակա է վերահսկողության դատարանի կամ այլ անկախ մարմնի կողմից:

Հայեցողական լիազորությունների իրականացման նկատմամբ դատական վերահսկողության հետ կապված հարաբերությունների կարգավորմանը օրենսդիրը ուղղակիորեն նվիրել է ընդամենը մեկ

⁵ Օրինակ՝ Վճռաբեկ դատարանի թիվ ԵՇԴ/3780/02/14 քաղաքացիական գործով 27.11.2015 թվականի որոշումը:

⁶ Վճռաբեկ դատարանի թիվ ՎԴ/6329/05/12 վարչական գործով 22.04.2016 թվականի որոշումը:

դրույթ: Մասնավորապես, Հայաստանի Հանրապետության վարչական դատավարության օրենսգրքի 125-րդ հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ «Այն դեպքում, երբ վարչական մարմինն իրավասու է եղել գործելու իր հայեցողությամբ, վարչական դատարանը ստուգում է նաև, թե արդյոք վարչական ակտն ընդունելը կամ այն ընդունելը մերժելը, գործողությունը կատարելը կամ անգործություն դրսևորելը եղել են իրավաչափ: Եթե վարչական մարմինն իրավասու է եղել գործելու իր հայեցողությամբ, և դատարանը հանգում է այն հետևության, որ վարչական մարմինը հայեցողական լիազորություններն իրականացրել է ոչ իրավաչափորեն, ապա վճռի եզրափակիչ մասով սահմանում է իրավասու վարչական մարմնի պարտականությունը՝ ընդունել վարչական ակտ կամ կատարել գործողություն կամ ձեռնպահ մնալ գործողություն կատարելուց՝ հիմք ընդունելով դատարանի իրավական դիրքորոշումները»⁷:

Վկայակոչված դրույթից հետևում է, որ եթե վարչական ակտն ընդունելիս կամ այն ընդունելը մերժելիս, գործողությունը կատարելիս կամ անգործություն դրսևորելիս վարչական մարմինը իրականացրել է հայեցողական լիազորություններ, ապա դատարանը պարտավոր է՝

1. ստուգել, թե արդյոք վարչական մարմինը վարչական ակտն ընդունելիս կամ այն ընդունելը մերժելիս, գործողությունը կատարելիս կամ անգործություն դրսևորելիս հայեցողական լիազորություններն իրականացրել է իրավաչափ,

2. հայեցողական լիազորության ոչ իրավաչափորեն իրականացված լինելու վերաբերյալ եզրահանգման գալու դեպքում վճռի եզրափակիչ մասում՝

ա) սահմանել իրավասու վարչական մարմնի պարտականությունը՝ ընդունել վարչական ակտ, կատարել գործողություն կամ ձեռնպահ մնալ գործողություն կատարելուց,

բ) շարադրել դատարանի դիրքորոշումը, որին համապատասխան վարչական մարմինը պետք է իրականացնի վարչական ակտ ընդունելու, գործողություն կատարելու կամ դրանից ձեռնպահ մնալու պարտականությունը:

Նման պայմաններում գիտագործնական կարևորություն է ձեռք բերում այն հարցադրումը, թե որոնք են հայեցողական լիազորությունների իրականացման նկատմամբ դատական վերահսկողության սահմանները:

Այս համատեքստում հետաքրքրական է Somerset County Council, ex parte Fewings գործով դատարանի կողմից տրված մեկնաբանությունը, ըստ որի՝ «Դատարանը, գրեթե բոլոր դեպքերում, [հայեցողական լիազորությունների] վերանայման ժամանակ չի առնչվում [պետական մարմնի ընդունած] որոշման բուն էությանը: Դատարանը չի քննար-

⁷ Ընդունվել է 05.12.2013 թ.: Ուժի մեջ է մտել 07.01.2014 թ.: ՀՀՊՏ 2013.12.28/73 (1013).1, հոդ. 1186.1: Այսուհետ նաև՝ Օրենսգիրք:

կում «Արդյո՞ք այս որոշումը ճիշտ է, թե սխալ» հարցը: Դատավորը շատ ավելի քիչ է քննարկում այն հարցը, թե արդյո՞ք ինքը կընտրեր տվյալ լուծումը: [...] Դատավորի համար միակ հարցն այն է, թե արդյո՞ք պետական մարմնի կայացրած որոշումն այնպիսին էր, որը օրենքով սահմանված կարգով թույլատրվում էր տվյալ մարմնին ընդունել այնպես, ինչպես վերջինս այն ընդունել է»⁸:

Ուշագրավ է նաև Secretary of State for the Environment, ex parte Hammersmith and Fulham London Borough Council գործով դատարանի հետևյալ դիրքորոշումը. «Հայեցողական լիազորությունների վերանայման շրջանակներում դատարանի դերը նման է խաղաղաշտում մրցավարի դերին. խաղացողների քայլերը և թիմերի մարտավարությունը վերաբերում են բացառապես նրանց: Մրցավարը ներգրավվում է միայն այն ժամանակ, երբ պարզվում է, որ որոշ խաղացողներ խախտել են կանոնները»⁹:

Ըստ էության, հիշյալ մոտեցումները վկայում են հայեցողական լիազորությունների իրականացման ընթացակարգային օրինականության գնահատման անհրաժեշտության մասին: Մյուս կողմից, դատական վերահսկողության էվոյուցիան և համաչափության սկզբունքի առկայությունը հանգեցրել են օրինականության ու նպատակահարմարության չափանիշների միախառնման և փոխկապակցման¹⁰: Հետևաբար, հայեցողական լիազորությունների իրականացման իրավաչափությունը ենթակա է գնահատման օրենքով ուրվագծված սահմանների կամ օրենքով նախանշված նպատակի շրջանակում:

Հարկ է նկատել, որ նման դիրքորոշում է ձևակերպել նաև Վճռաբեկ դատարանը: Այսպես, վարչական մարմիններին վերապահված հայեցողական լիազորությունների կիրառման իրավաչափության նկատմամբ դատական վերահսկողություն իրականացնելիս դատարանը պետք է ստուգի հայեցողության կիրառման ժամանակ այնպիսի սխալների առաջացման հարցը, որոնք պայմանավորված են հայեցողության օրենքով ուրվագծված սահմանների կամ օրենքով նախանշված նպատակի անտեսմամբ: Այլ կերպ ասած՝ հայեցողական լիազորությունների իրավաչափության գնահատման համար դատարանը մասնավորապես պետք է պարզի՝ արդյո՞ք վարչական հայեցողությունը հետևողականորեն է կիրառվել, թե՛ ոչ, և արդյո՞ք վարչական մարմինը թույլ է տվել ստորն նշված հայեցողական սխալներից որևէ մեկը, թե՛ ոչ.

- 1) սխալ ենթադրություն հայեցողության բացակայության մասին (հայեցողության չօգտագործում),
- 2) տվյալ փաստակազմի համար օրենքով չնախատեսված իրավա-

⁸ High Court (Queens Bench Division): 10 February 1994, [1995] 1 All ER 513.

⁹ Court of Appeal: 4 October 1990, 3 All E.R. 589 (614).

¹⁰ *Sté u COSTA, Jean-Paul*. Le principe de proportionnalité dans la jurisprudence du Conseil d'État. Actualité Juridique: Droit Administratif, 1988, էջ 434:

կան հետևանքի կիրառում կամ հայեցողության չարաշահում (վերազանցում),

3) հայեցողության կիրառման ժամանակ փաստական հանգամանքների ոչ ամբողջական պարզում¹¹:

Միաժամանակ պետք է նկատի ունենալ, որ դատարանն է կրում հայեցողական լիազորությունները օրենքով ուրվագծված սահմանների կամ օրենքով նախանշված նպատակի անտեսմամբ իրականացված լիներու և դրանց ելքային ազդեցությունը հիմնավորելու բեռը: Այլ կերպ ասած՝ դատարանը ոչ թե պետք է սահմանափակվի օրենքով ուրվագծված սահմանների կամ օրենքով նախանշված նպատակի անտեսման վկայակոչմամբ, այլ պետք է պատճառաբանի, թե թույլ տրված ընթացակարգային սխալները ինչպես են ազդել վարչական ակտի, գործողության կամ անգործության նյութական իրավաչափության վրա: Ասվածը ուղղակիորեն բխում է Վճռաբեկ դատարանի այն դիրքորոշումից, ըստ որի՝ թեև իրավական պետության պայմաններում մասնավոր անձանց առնչվող վարչական մարմինների կողմից իրականացվող գործունեության իրավաչափության միակ չափանիշը նյութական իրավունքը չէ և վարչական մարմնի գործունեությունը նաև պետք է համապատասխանի օրենսդրի կողմից սահմանված ընթացակարգային պահանջներին, սակայն միաժամանակ ընթացակարգային պահանջները ՀՀ իրավական համակարգում ունեն օժանդակ գործառույթ: Ընթացակարգային պահանջների օժանդակ գործառույթի իրավական բնույթն այն է, որ ընթացակարգային պահանջներին հետևելու նպատակն իրավաչափ որոշում կայացնելն ու շահագրգիռ անձանց իրավունքների գործնականում արդյունավետ պաշտպանությունն ապահովելն է, և այն իրավահարաբերություններում, որտեղ ընթացակարգային պահանջների պահպանման և իրավաչափ որոշում կայացնելու և շահագրգիռ անձանց իրավունքների գործնականում արդյունավետ պաշտպանելու միջև անմիջական կապը բացակայում է, ընթացակարգային պահանջները և դրանց խախտման իրավական հետևանքները հարաբերական բնույթ են կրում: Այսինքն՝ նյութական իրավունքի համեմատությամբ ընթացակարգային պահանջների օժանդակ գործառույթն արտահայտվում է նրանում, որ ընթացակարգային սխալները որոշիչ չեն, եթե չեն ազդում որոշման նյութական իրավաչափության վրա և չեն խախտում շահագրգիռ անձանց հիմնական իրավունքները¹²:

Բացի այդ, հայեցողական լիազորությունների ոչ իրավաչափ իրականացման վերաբերյալ դատարանի եզրահանգման հիմքում կարող են դրվել միայն այն հանգամանքների գնահատականները, որոնք հայցվորի համար ունեն անբարենպաստ նշանակություն, օրինակ՝

¹¹ Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի թիվ ՎԴ/6329/05/12 վարչական գործով 22.04.2016 թվականի որոշումը:

¹² Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի թիվ ՎԴ/6781/05/12 վարչական գործով 30.04.2015 թվականի որոշումը:

հիմք են հանդիսացել առավել խիստ պատասխանատվության միջոց կիրառելու համար: Այսինքն՝ դատարանը չի կարող հայեցողական լիազորությունների ոչ իրավաչափ իրականացման վերաբերյալ եզրահանգման գալ վարչական մարմնի կողմից այն փաստական հանգամանքների անտեսման պատճառաբանությամբ, որոնց գնահատումը վարչական վարույթի ընթացքում կհանգեցնէր ավելի խիստ պատասխանատվության, քանի որ դատական պաշտպանության իրավունքը չի կարող լինել ինքնանպատակ, և անձը չի կարող դիմել դատարան, եթե առկա չէ վերջինիս «իրական (ռեալ)» իրավունքների խախտում կամ խախտման վտանգ¹³:

Մինչդեռ դատական պրակտիկայի վերլուծությունը վկայում է դատարանների կողմից կիրառվող այլ մոտեցումների մասին: Մասնավորապես, մի շարք դեպքերում դատարանները հայեցողական լիազորության ոչ իրավաչափորեն իրականացված լինելու վերաբերյալ եզրահանգման շրջանակում սահմանափակվել են միայն համապատասխան հանգամանքները վարչական մարմնի կողմից գնահատման առարկա չդարձնելու փաստարկով՝ առանց անդրադառնալու հայցվորի համար այդ հանգամանքների անտեսմանը և գործի ելքի վրա դրանց ազդեցությանը¹⁴:

Հայեցողական լիազորությունների իրականացման նկատմամբ վերահսկողության սահմաններին առնչվող հաջորդ հարցադրումը վերաբերում է այն բանին, թե արդյոք դատարանը կարող է իր եզրահանգման շրջանակում ուղղակիորեն ձևակերպել նախընտրելի իրավաչափ լուծումը:

Բարձրացված հարցադրման առումով հիմնաքարային նշանակություն ունի դատարանների ու վարչական մարմինների գործառույթների պատշաճ տարանջատումը, ինչը բխում է իշխանությունների տարանջատման հիմնարար սկզբունքից: Այսպես, պետաիշխանական լիազորությամբ օժտված մարմինները իրականացնում են կոնկրետ ուղորտներում պետական կառավարման ապահովումը, մինչդեռ դատարանի դերն է որոշել արդյոք նշված գործառույթը պետական մարմինները իրականացնում են օրենսդրությամբ սահմանված կարգավորումներին համապատասխան:

Ընդ որում, այս մոտեցումն ընդունված է մի շարք պետություններում. մասնավորապես՝ Գերմանիայի և Լեհաստանի օրենսդրությամբ դատարանի հիմնական դերը վարչական մարմինների կողմից հայեցողական լիազորությունների չարաշահումը կանխելն է: Դատարանները, սակայն, պետք է հարգեն օրենսդրի կամքը, որը վարչական մար-

¹³ Տե՛ս, օրինակ, Վճռաբեկ դատարանի թիվ ՎԴ/9190/05/13 վարչական գործով 27.11.2015 թվականի որոշումը:

¹⁴ Տե՛ս, օրինակ, Վարչական դատարանի թիվ ՎԴ/1952/05/20 վարչական գործով 07.04.2021 թվականի և թիվ ՎԴ/3753/05/21 վարչական գործով 25.10.2021 թվականի վճիռները:

միններին օժտել է գործունեության ազատությամբ, և հետևաբար՝ գործառույթների տարանջատման հաշվառմամբ դատարանը չի կարող փոխարինել վարչական մարմին՝ վերջինիս վերապահված լիազորությունը սեփական հայեցողությամբ իրացնելով¹⁵:

Նշված տարանջատման հետևանքը, ըստ Գերմանիայի դաշնային վարչական դատարանի դիրքորոշման, այն է, որ դատարանի կողմից ենթադրյալ իրավաչափ լուծումը ուղղակիորեն ընտրելու հնարավորությունը բացառվում է¹⁶: Ըստ էության, նման դիրքորոշում է ձևակերպված Secretary of State for the Environment, ex parte Hammersmith and Fulham London Borough Council գործով, որը հանգում է հետևյալին. «Մրցավարը թեև կարող է դադարեցնել խաղը և կիրառել որոշ միջոցներ, սակայն որքան էլ ցանկանա, իրավասու չէ գնահատել կոնկրետ դիրքում խաղացողի գործողությունները կամ առավել ևս կանոնների խախտումից հետո ստանձնել խաղացողի դերը: Նույն սկզբունքը գործում է դատական վերանայման դեպքում»¹⁷:

Շարադրվածի լույսի ներքո ընդունելի է մասնագիտական գրականության մեջ արտահայտված այն մոտեցումը, ըստ որի՝ հայեցողական լիազորությունների իրականացման իրավաչափության գնահատումը չի կարող ներառել ընտրված միջոցի նպատակահարմարության որոշման գնահատումը¹⁸: Այլ կերպ ասած՝ դատական վերահսկողության շրջանակներում դատարանը չպետք է փոխարինի վարչական մարմինն և որոշի նրան տրված լիազորության իրականացման կոնկրետ եղանակը:

Ուշագրավ է, որ այս մոտեցումն ամրագրվել է նաև դատական պրակտիկայում: Այսպես, Վճռաբեկ դատարանը ձևավորել է հետևյալ սկզբունքային դիրքորոշումը. «Այն դեպքում, երբ Դատարանը հաստատված է համարում վարչական մարմնի հայեցողական լիազորության իրականացումը ՀՀ օրենսդրության պահանջների խախտմամբ, իրավասու չէ սահմանել պատասխանատվության առավելագույն, նվազագույն կամ կոնկրետ չափ: Այսինքն՝ [տուգանքի կոնկրետ չափ սահմանելով] Դատարանը միջամտել է վարչական մարմնի հայեցողական լիազորությանը, ինչը թույլատրելի է միայն հայեցողական լիազորության իրավաչափության ստուգման տեսանկյունից»¹⁹:

Ինչպես նշվեց, հայեցողական լիազորության ոչ իրավաչափորեն

---

¹⁵ Տե՛ս **Hans J. Wolff, Otto Bachof, and Rolf Stober**, *Verwaltungsrecht I* (München: C.H. Beck, 1994), էջ 378; **Ulrich Häfelin and Georg Müller**, *Grundriss des Allgemeinen Verwaltungsrechts* (Zürich: Schulthess, 1998), 93–94; **Lars-Henrik Rode**, § 40 *VwVfG und die deutsche Ermessenslehre* (Frankfurt am Main [et al.]: Peter Lang, 2003), էջ 95–98:

¹⁶ Տե՛ս *German Federal Administrative Court*: 9 Mai 1956 (III C 123.54, BVerwGE 3, 279):

¹⁷ *Court of Appeal*: 4 October 1990, 3 All E.R. 589 (614).

¹⁸ Տե՛ս **DELVOLVÉ, Pierre**. Existe-t-il un contrôle de l'opportunité. In: *Conseil constitutionnel et Conseil d'État*. Paris, էջ 294. ISBN 22-75-008268:

¹⁹ Օրինակ՝ Վճռաբեկ դատարանի թիվ 3-295 (ՎԴ) վարչական գործով 02.03.2007 թվականի և թիվ ՎԴ/1492/05/08 վարչական գործով 26.12.2008 թվականի որոշումները:

իրականացված լինելու վերաբերյալ եզրահանգման գալու դեպքում դատավարական օրենքը սահմանում է վճռին ներկայացվող լրացուցիչ պահանջներ: Ըստ այդմ, դատարանը վճռի եզրափակիչ մասում պարտավոր է (1) սահմանել իրավասու վարչական մարմնի պարտականությունը՝ ընդունել վարչական ակտ, կատարել գործողություն կամ ձեռնպահ մնալ գործողություն կատարելուց, և (2) շարադրել դատարանի դիրքորոշումը, որին համապատասխան վարչական մարմինը պետք է իրականացնի վարչական ակտ ընդունելու, գործողություն կատարելու կամ դրանից ձեռնպահ մնալու պարտականությունը:

Նշյալ կարգավորումներից հետևում է, որ վարչական մարմինը պարտավոր է դատարանի վճռի հիման վրա վերսկսել (վերաբացել) ավարտված վարչարարությունը և դատարանի դիրքորոշման հաշվառմամբ ընդունել վարչական ակտ, կատարել գործողություն կամ ձեռնպահ մնալ դրա կատարումից: Այս առումով հետաքրքրական է այն հարցը, թե ինչպես է պատասխանատվության ենթարկելու վարույթը վարչական մարմնի կողմից վերաբացելու հնարավորությունը համատեղվում նույն արարքի համար կրկնակի պատասխանատվության անթույլատրելիության հիմնարար սկզբունքի հետ (*Ne bis in idem*):

Այսպես, Եվրոպական դատարանը իր նախադեպային իրավունքում կրկնակի պատասխանատվության անթույլատրելիության սկզբունքի խախտման հարցը պարզելիս հիմնվում է մի քանի հիմնական սկզբունքների, այդ թվում՝ վերջնական որոշման առկայության վրա: Մասնավորապես *Mihalache v. Romania*²⁰ գործով Եվրոպական դատարանը նշել է, որ «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) 7-րդ Արձանագրության կրկին չդատվելու և չպատժվելու իրավունքը սահմանող 4-րդ հոդվածը նպատակաուղղված է պաշտպանելու այն անձանց, ովքեր «դատապարտվել են կամ արդարացվել են», և որպեսզի անձը կարողանա ստանալ պաշտպանություն նշված հոդվածով, վերջնական որոշումը միայն բավարար չէ, վերջնական որոշումը պետք է ներառի նաև անձի դատապարտումը կամ արդարացումը»: Ընդ որում, Կոնվենցիայի 7-րդ Արձանագրությանը նվիրված բացատրական գեկույցում, որն էլ իր հերթին հղում է անում քրեական դատավճիռների միջազգային վավերականության մասին եվրոպական կոնվենցիային, նշվում է, որ որոշումը վերջնական է, երբ է այն ձեռք բերել *res judicata*, այսինքն՝ երբ նման որոշումը բողոքարկման, փոփոխման, վերացման ենթակա չէ, կամ կողմերը սպառել են այդ միջոցները կամ բաց են թողել դրանցից օգտվելու ժամկետները:

Հետևաբար, կարելի է փաստել, որ հայեցողական լիազորությունների ոչ իրավաչափորեն իրականացված լինելու վերաբերյալ եզրա-

²⁰ See Case of *Mihalache v. Romania* (Application no. 54012/10) (հասանելի է հետևյալ հղմամբ՝ <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-194523>, 15.11.2021 թ.):

հանգում պարունակող դատական ակտի հիման վրա վարչական վարույթի վերաբացումը, նույնիսկ այն դեպքում, երբ այդ վարույթը Եվրոպական դատարանի գնահատմամբ կարող է համարվել քրեական, չի կարող հանգեցնել *Ne bis in idem* սկզբունքի խախտման, քանի որ կրացակայի նույն արարքի համար առկա վերջնական և պարտադիր որոշում:

Վերոշարադրյալի համատեքստում հարկ է արձանագրել, որ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» օրենքը հայեցողական լիազորությունների ոչ իրավաչափորեն իրականացված լինելու վերաբերյալ եզրահանգում պարունակող դատական ակտի հիման վրա վարչական վարույթը վերսկսելու ընթացակարգ չի նախատեսում, իսկ դրա 51-րդ հոդվածը քննարկվող իրավիճակների պարագայում կիրառելի չէ, քանի որ այն կարգավորում է բողոքարկման ոչ ենթակա վարչական ակտի առկայությամբ վարույթը վերսկսելու հետ կապված հարաբերությունները:

Պետք է նշել, սակայն, որ օրենսդրությունը սահմանել է այսպիսի դեպքերում վարույթի վերսկսման առանձին կարգավորումներ: Խոսքը «Տնտեսական մրցակցության պաշտպանության մասին» օրենքի²¹ մասին է, որի 91-րդ հոդվածի համաձայն՝ այն դեպքում, երբ Մրցակցության պաշտպանության հանձնաժողովի որոշման բողոքարկման արդյունքում դատարանը հանգում է հետևության, որ հանձնաժողովը հայեցողական լիազորություններն իրականացրել է ոչ իրավաչափորեն, ապա հանձնաժողովը դատական ակտի օրինական ուժի մեջ մտնելու օրվանից մեկամսյա ժամկետում որոշում է ընդունում տնտեսական մրցակցության բնագավառում իրավախախտման վերաբերյալ վարույթը վերսկսելու մասին, որն իրականացվում է՝ հաշվի առնելով դատական ակտում արտահայտված դատարանի իրավական դիրքորոշումները:

Այնուամենայնիվ, անկախ վարչարարությունը կարգավորող օրենքներում համապատասխան հիմքերի առկայությունից, որոշակի մտահոգությունների տեղիք է տալիս դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը, քանի որ Օրենսգրքի 125-րդ հոդվածի 5-րդ մասի պահանջները գործնականում ոչ միշտ են պահպանվում²², և միայն առանձին դատական ակտեր է հնարավոր գտնել, որոնց եզրափակիչ մասում առկա են դատարանի դիրքորոշումը և վարչական մարմնի համար սահմանված՝ վարչական ակտ ընդունելու պարտականությունը²³:

Հայեցողական լիազորությունների իրականացման նկատմամբ

²¹ Ընդունվել է 06.11.2000 թ.: Շարադրվել է նոր խմբագրությամբ 31.05.2021 թ.: Տե՛ս ՀՀՊՏ 2000.12.15/30(128):

²² Տե՛ս, օրինակ, Վարչական դատարանի թիվ ՎԴ/1060/05/16 վարչական գործով 23.07.2018 թվականի և թիվ ՎԴ/8043/05/20 վարչական գործով 17.05.2021 թվականի վճիռները:

²³ Տե՛ս, օրինակ, Վարչական դատարանի թիվ ՎԴ/9685/05/16 դատական գործով 14.06.2017թ. վճիռը:

դատական վերահսկողության արդյունավետությունը վտանգող հանգամանք կարելի է դիտարկել նաև Վերաքննիչ և Վճռաբեկ դատարանների դատական ակտերին ներկայացվող պահանջներում Օրենսգրքի 125-րդ հոդվածի 5-րդ մասին համարժեք կարգավորումների բացակայությունը: Իհարկե գործնականում հարցը կարող է հաղթահարվել այլ դրույթների հիման վրա, օրինակ՝ Օրենսգրքի 146-րդ հոդվածի 5-րդ մասի 2-րդ կետի համաձայն՝ Վերաքննիչ դատարանի որոշման եզրափակիչ մասը վերաքննիչ բողոքը բավարարելու դեպքում բովանդակում է դատավարական հետևանքը, կամ Օրենսգրքի 171-րդ հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ կետը սահմանում է, որ Վճռաբեկ դատարանի որոշման մեջ նշվում են վճռաբեկ բողոքի քննության արդյունքներով Վճռաբեկ դատարանի եզրահանգումները, սակայն ուղղակի կարգավորումների բացակայությունը տվյալ դեպքում չի կարող դրական ազդեցություն ունենալ:

Հիշատակված օրենսդրական և գործնական խնդիրները, մի կողմից, վտանգում են շահագրգիռ անձի օգտին կայացված վճռի հիման վրա վարչարարությունը վերսկսելու հնարավորությունը, իսկ մյուս կողմից, արգելափակում են վարչական մարմինների գործառնությունների իրականացումը՝ հատկապես այն դեպքերում, երբ դատարանը, փաստելով իրավախախտման առկայությունը, ոչ իրավաչափ է համարում միայն կիրառված պատասխանատվության միջոցը կամ դրա չափը:

Այսպիսով, վարչական մարմինների հայեցողական լիազորությունների իրականացման նկատմամբ դատական վերահսկողության հիմնախնդիրների վերաբերյալ կատարված հետազոտությունը թույլ է տալիս անել հետևյալ եզրահանգումները:

1. Հայեցողական լիազորությունների իրականացման նկատմամբ դատական վերահսկողությունը սահմանափակված է միայն դրանց համար օրենքով ուրվագծված սահմաններին կամ օրենքով նախանշված նպատակին համապատասխանության գնահատմամբ:

2. Դատարանն է կրում հայեցողական լիազորությունները օրենքով ուրվագծված սահմանների կամ օրենքով նախանշված նպատակի անտեսմամբ իրականացված լինելու և դրանց վարչական ակտի, գործողության կամ անգործության նյութական իրավաչափության վրա ազդեցություն ունեցած լինելու հանգամանքները հիմնավորելու բեր:

3. Հայեցողական լիազորության ոչ իրավաչափորեն իրականացված լինելու վերաբերյալ դատարանի եզրահանգման հիմքում կարող են դրվել միայն դրա համար օրենքով ուրվագծված սահմաններին կամ օրենքով նախանշված նպատակին առնչվող այն հանգամանքների գնահատականը, որոնց անտեսումը վարչական մարմնի կողմից հայցվորի համար ունեցել է անբարենպաստ նշանակություն:

4. Հայեցողական լիազորության ոչ իրավաչափորեն իրականացված լինելու վերաբերյալ դատարանի եզրահանգումը պետք է լինի ուղե-

նիշային և չի կարող պարունակել վարչական մարմնի հայեցողական լիազորության իրականացման կոնկրետ եղանակը:

5. Հայեցողական լիազորության ոչ իրավաչափորեն իրականացված լինելու վերաբերյալ եզրահանգման դեպքում դատարանը պարտավոր է վճռի եզրափակիչ մասում՝ (1) սահմանել իրավասու վարչական մարմնի պարտականությունը՝ ընդունել վարչական ակտ կամ կատարել գործողություն կամ ձեռնպահ մնալ գործողություն կատարելուց, (2) շարադրել դատարանի դիրքորոշումը, որին համապատասխան վարչական մարմինը պետք է իրականացնի վարչական ակտ ընդունելու, գործողություն կատարելու կամ դրանից ձեռնպահ մնալու պարտականությունը: Ընդ որում, այս պահանջը հավասարապես կիրառելի է վերադաս դատական աստիճանների դատական ակտերի նկատմամբ, որը ցանկալի է ամրապնդել օրենսդրական համարժեք կարգավորումներով:

6. Հայեցողական լիազորության ոչ իրավաչափորեն իրականացված լինելու վերաբերյալ եզրահանգում պարունակող դատական ակտի հիման վրա վարչական վարույթը վերսկսելու (վերաբացելու) հնարավորությունը համատեղելի է նույն արարքի համար կրկնակի պատասխանատվության անթույլատրելիության սկզբունքի (Ne bis in idem) հետ:

7. Հայեցողական լիազորության ոչ իրավաչափորեն իրականացված լինելու վերաբերյալ եզրահանգում պարունակող դատական ակտը հիմք է վարչարարությունը, այդ թվում՝ վարչական վարույթը վերսկսելու (վերաբացելու) համար, և այդ առումով հրատապ է օրենսդրական բարեփոխումների իրականացումը:

ТИГРАН МАРКОСЯН, САТИК ГИМОЯН – Основные вопросы судебного контроля над осуществлением дискреционных полномочий административных органов. – Существуют определенные особенности и проблемы относительно границ судебного контроля над осуществлением дискреционных полномочий административных органов и правовой позиции по незаконному осуществлению дискреционных полномочий административных органов с точки зрения судебной позиции на законодательном и практическом уровнях.

Актуальные вопросы судебного контроля над осуществлением дискреционных полномочий административных органов рассматриваются в статье на основе изучения теоретических источников, международного и национального права, а также прецедентного права, включая принцип недопустимости надлежашего (мне видится тут какое-то противоречие, прояснить могут либо авторы, либо арм.аннотация) разделения функций судов и других государственных органов.

В результате исследования авторами представлен ряд научно-практических выводов, которые могут быть полезны для дальнейшего развития законодательства и реформирования правоприменительной практики.

Ключевые слова: административное производство, дискреционные полномочия, судебный контроль, недопустимость двойной ответственности, принцип разделения властей, возобновление производства

TIGRAN MARKOSYAN, SATIK GHIMOYAN – Issues of Judicial Supervision of the Exercise of the Discretionary Power by Administrative Authorities. – There

are certain problems and uncertainties at the legislative and practical level regarding the limits of judicial control over the exercise of the discretionary powers of administrative bodies and the legal position of the court on the misappropriation of the discretionary powers of administrative bodies.

In this article, based on the theoretical sources, foreign and domestic legislation and case law, are discussed the current issues of judicial oversight over the exercise of discretionary powers of administrative bodies, including in the context of the principle of proper separation of functions of courts and other state bodies and *ne bis in idem* principle.

As a result of the study, the authors have introduced a number of scientific-practical conclusions that can be useful for the further development of legislation and the reform of law enforcement practice.

Key words: *administrative proceeding, administration, discretionary power, judicial supervision, the right not to be tried or punished twice, principle of separation of powers, resumption of proceedings*